Teoria şi practica curentului neogramatic în lingvistica română în comparaţie cu lingvistica est-slavă

Sergiy LUCHKANYN

În decursul secolului al XX-lea, interesul ştiinţific a cescut permanent faţă de problemele istoriei generale a lingvisticii şi a ramurilor ei separate. Au apărut manuale diferite de istoria lingvisticii în SUA (R.H. Robins, *A Short History of Linguistics*, New York 1967, 1997; tradus în română în 2003, văzând lumina tiparului la Iaşi în Editura „Polirom"), Franţa (Georges Mounin, *Histoire de la linguistique. Des origines au XX-e siècle*, Paris, 1967; Georges Mounin, *La linguistique du XX-e siècle*, Paris, 1972; traduse în română în 1999), Italia (De Mauro Tullio, *Storia linguistica dell'Italia unita*, 8 ed. Roma, Laterza, 2003; Devoto Giacomo, *Profilo di storia linguistica italiana*, Pubblicazione: Firenze: La Nuova Italia, 1985; Tagliavini Carlo Titolo, *Panorama di storia della linguistica*, 2. ed. aggiornata, Bologna, ed. R. Patron, 1968), România (binecunoscutul manual de Alexandru Graur şi de Lucia Wald, *Scurtă istorie a lingvisticii*, ed. 1, 1961; ed. a 2-a, 1965; ed. a 3-a, 1977; de asemenea, Lucia Wald, *Pagini de teorie şi istorie a lingvisticii*, Bucureşti, 1998; e de remarcat că istoria lingvisticii se oglindeşte şi în foarte valorosul manual *Introducere în lingvistică* de actualul mare lingvist ieşean Eugen Munteanu[1]), Rusia (Амирова Т.А., Ольховиков Б.А., Рождественский Ю.В. *Очерки по истории лингвистики*. М., 1975; Кондрашов Н.А. *История лингвистических учений*. М., 1979; Березин Ф.М. *История лингвистических учений.* М., 1975; 1984; Алпатов В.М. *История лингвистических учений*. М., 1998; seria „Istoria ştiinţelor lingvistice. Lumea antică. Orientul medieval. Europa medievală. Evul Mediu târziu"; 1980, 1981, 1985, 1991 etc.), Ucraina (Кобилянський Б.В. *Короткий огляд історії мовознавства*. К., 1964; Удовиченко Г.М. *Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних учень*. К., 1980; Ковалик І.І., Самійленко С.П. *Загальне мовознавство: Історія лінгвістичної думки*. К., 1985; Кочерган М.П. *Загальне мовознавство*. 2-е вид. К., 2003, с.22-168) şi în alte ţări. Studiile şi cercetările ştiinţifice ale marelui nostru dascăl Stanislav Semcinsky (1931-1999), profesor emerit al Universităţii naţionale „Taras Şevcenco" din Kiev, doctor honoris causa al Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, membru de onoare al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova, de asemenea au fost concentrate în jurul istoriei lingvisticii; lucrările lui, distingându-se printr-o extraordinară claritate în concepţie şi în exprimare, prin baza solidă de fapte, au fost deosebit de importante şi pentru istoria lingvisticii româneşti: Семчинський С.В. *Фонетичні особливості "Дакійського словника"* І.М.Вагилевича //Вісник Київського університету. Серія філології.- 1969.- №12.- С.44-51; *Рукописный румынско-польский словарь первой половины XIX века (графические и фонетические особенности)* // „Romanoslavica" (Бухарест, Румыния), 1971.- Т.XVII.- С.261-270; *Видатні представники мовознавчої науки. Академік Йоргу Йордан* // „Мовознавство", 1978, №4;

[1] Munteanu Eugen, *Introducere în lingvistică*, Iaşi, Polirom, 2005, p. 39-96, 115-117.

BDD-V2373 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 18.223.171.12 (2024-04-19 23:25:32 UTC)

Александру Росетті (1895-1990) // „Мовознавство", 1990, №4.- С. 80 etc[2]. Şi folosind frumoasa ocazie a acestui remarcabil simpozion, am hotărât, şi noi, să aşternem pe hârtie câteva sugestii despre istoria filologiei româneşti în cadrul istoriei lingvisticii generale, despre acest domeniu încă nu prea mult cercetat[3], dar care merită toată atenţia.

După cum se ştie, curentul neogramatic (germ. *Junggramnmatiker*, de la *jung* „tânăr") s-a răspândit de la începutul celui de-al patrulea sfert al secolului al XIX-lea, dezvoltându-se, în primul rând, în Germania cu centrul principal la Leipzig, fiind reprezentant de lingvişti germani Karl Brugmann (1849-1919), Hermann Osthoff (1847-1909), August Leskien (1840-1916) şi Hermann Paul (1846-1921).

Se disting următoarele trăsături caracteristice ale concepţiei lingvistice a neogramaticilor: filozofia pozitivistă ca baza ei metodologică, sub influenţa căreia ei credeau că omul de ştiinţă este dator, în primul rând, să adune fapte, nu să le explice, şi de aici marea lor pasiune şi exigenţă în adunarea unei cantităţi impresionante de fapte, marele număr de lucrări despre vocabularul şi gramatica diferitelor limbi, caracterul mai mult constatativ al modificărilor suferite de sunete şi de formele gramaticale în decursul istoriei limbii consemnate în lucrările lor, în ciuda asemănărilor semnalate la indivizi diferiţi; dorinţa de a evita filozofia, renunţare la cercetarea „problemelor eterne" ale lingvisticii, care nu sunt întemeiate pe un bogat material de fapte (ca, de exemplu, limba şi „spiritul poporului", originea limbii, dezvoltarea pe etape a limbilor, clasificarea tipologică a limbilor); înţelegerea limbii ca produsul activităţii psihofizice (psihologismul lingvistic); empirismul (atomismul) – dorinţa de a face din lingvistica istorică o ştiinţă exactă; schimbările lingvistice nu pot fi explicate decât prin psihologia individului de la care au pornit şi procesul psihologic care stă la baza unei schimbări poate fi surprins mult mai uşor la indivizii vii decât ar fi fost presupus la indivizi care au murit de mult (de aici recomandarea de a se studia cu precădere limbile vii şi dialectele – literare şi neliterare, care pot lumina mecanismul evoluţiei limbilor vechi, ce a pus bazele disciplinei lingvistice noi – geografie lingvistică); susţinerea principiului regularităţii absolute a schimbărilor fonetice şi a analogiei (la care trebuie să recurgem numai când legile fonetice nu ne ajută) ca factori principali în crearea formelor noi; înţelegerea sintaxei ştiinţifice teoretice pe baza psihologică; lămurirea cauzelor schimbărilor sensurilor cuvintelor ca şi consecinţa instabilităţii psihicului individual etc.

În istoriografia lingvistică se remarcă faptul că la acest curent au aderat lingviştii altor ţări: Michel Bréal (1832-1915), Karl Verner (1846-1896) şi Wilgelm Tomsen (1842-1927), lingvistul italian Graziadio Isaia Ascoli (1829-1907) şi lingvistul american W.D.Whitney (1827-1894). Printre lingvişti ruşi care, de asemenea, au aderat la unele din ideile neogramaticilor figurează: Filip Fedorovici Fortunatov (1848-1914), creatorul Şcolii lingvistice din Moscova, şi elevii săi A.A. Şahmatov (1864-1920), V.K. Porjezinski, M.N. Pokrovski (1868-1932) şi D.N. Uşakov[4]; M.S. Kruşevski (1851-1887) şi V.A. Bogorodiţki (1857-1941), elevi al lui I.A. Baudouin de Courtenay la Şcoala

[2] Vinţeler Onufrie, *Portrete şi cărţi*, Cluj-Napoca, Eikon, 2005, vol. 1, p. 271-277.

[3] vezi Helmuth Frisch, *Relaţiile dintre lingvistica română şi cea europeană*, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 1995, p. 226-244; Cicerone Poghirc, *B.P.Hasdeu – lingvist şi filolog*, Bucureşti, 1968; Rizescu I., *H. Tiktin – omul şi opera*, Bucureşti, 1971; *Lingvişti şi filologi evrei din România*, prezentare şi antologie de Lucia Wald, Bucureşti, Editura Hasefer, 1996.

[4] Graur Al., Wald Lucia, *Scurtă istorie a lingvisticii*, prima ediţie, Bucureşti, 1961, p. 58-60; de remarcat că în următoarele ediţii ale acestui manual nu se menţionează Şcoala lingvistică din Moscova.

BDD-V2373 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 18.223.171.12 (2024-04-19 23:25:32 UTC)

lingvistică din Kazan (Bogorodiţki e creatorul primului laborator de fonetică experimentală din Rusia); Lev Vladimirovici Şcerba (1880-1944) de la Şcoala lingvistică din Petersburg. Recent, în Ucraina a apărut o cercetare interesantă dedicată recepţiei teoriei şi a practicii curentului neogramatic în lingvistica ucraineană şi rusă[5]. Sarcina articolului nostru este de a descrie multilateral influenţa teoriei şi a practicii curentului neogramatic asupra lingvisticii române de la sfârşitul secolului al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea (folosind, bineînţeles, în primul rând, studiile specialiştilor români de istoria lingvisticii) în comparaţie cu ideile neogramaticilor în lingvistica ucraineană şi rusă.

De la început, trebuie să remarcăm că în lingvistica românească şi-au însuşit unele din concepţiile neogramaticilor: Bogdan Petriceicu Hasdeu (1836-1907), Alexandru Lambrior (1845-1883), Hariton Tiktin (1850-1936), Lazăr Şăineanu (1859-1934), Alexandru Philippide (1859-1933), Ion Bogdan (1864-1919), Ovid Densusianu (1873-1938) şi Sextil Puşcariu (1877-1948)[6].

Se ştie că de numele lui Hasdeu se leagă pentru prima dată în lingvistica română preocuparea pentru metoda comparativă, cunoscuta teorie a circulaţiei cuvintelor, combaterea curentulu latinist etc. Hasdeu a studiat la colegiile din Vinniţa, Rivne, Cameniţa, Chişinău şi la Universitatea din Harkov (1852-1856), unde l-a avut coleg pe celebrul lingvist ucrainean şi rus Olexandr Opanasovici Potebnea care a fost student la facultatea de drept şi, mai târziu, la facultatea de istorie-filologie a Universităţii din Harkiv în 1850-1856. „Desfăşurându-şi activitatea lingvistică în ultimul sfert al veacului al XIX-lea, B.P. Hasdeu s-a aflat sub influenţa directă a neogramaticilor, dar şi a predecesorilor lor Fr. Bopp, W. Humboldt, A. Schleicher şi M. Müller. De la ei şi-a însuşit lingvistul român mai ales materialul faptic şi metoda de cercetare; cât priveşte concepţiile teoretice, el a adoptat adesea o poziţie independentă, care îl apropie uneori de reprezentanţii şcolilor lingvistice din Rusia, unde s-a format ca lingvist şi cu care a întreţinut în permanenţă legături”[7]. E interesant că în „Principii de filologie comparativă ario-europea” (1875; curs ţinut la Facultatea de Litere şi Filozofie din Bucureşti) Hasdeu, înainte de neogramatici, a afirmat cu tărie importanţa legilor fonetice („a păzi legile de corespondenţa sonurilor din limbă în limbă”)[8]. Ca şi F.F. Fortunatov, care a accentuat caracterul social al limbii şi legătura istoriei ei cu istoria societăţii, lingvistul român a militat pentru lingvistica istorică ca ştiinţa „cea mai socială din complexul ştiinţelor sociologice”, iar evoluţia limbii trebuie studiată în legătură cu evoluţia societăţii şi faptele de limbă trebuie privite ţinând seama de realităţile pe care le oglindesc („Nimic mai social ca limba, creatorul şi oglinda societăţii”), dar raportul dintre limbă şi istorie el nu-l înţelegea mecanic, pricepând că limba destul de des este mult mai conservatoare: „Obiceiele străbune nu se conservă la un popor în curs de sute de mii de ani cu aceeaşi tenacitate cu care se păstrează elementele lingvistice: câteva secole sunt de ajuns în această privinţă pentru a metamorfoza mai-mai cu desăvârşire o

[5] Абрамічева О.М, *Теорія та практика молодограматизму в українському і російському мовознавстві. Автореф. дис... кандидата філологічних наук*, Донецьк, 2005, 20 с.
[6] Constantinescu-Dobridor Gheorghe, *Mic dicţionar de terminologie lingvistică*, Bucureşti, Editura Albatros, 1980, p.116.
[7] Wald Lucia, *Pagini de teorie şi istorie a lingvisticii*, Bucureşti, Editura All, 1998, p.203.
[8] Graur Al., Wald Lucia, *Scurtă istorie a lingvisticii*, ediţia a III-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1977, p.125.

BDD-V2373 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 18.223.171.12 (2024-04-19 23:25:32 UTC)

societate”[9]. Hasdeu a subliniat des importanța limbii populare, a dialectelor – unități diatopice clar delimitate în porțiunile lor centrale, în timp ce granițele dintre ele sunt reprezentate prin spații de trecere gradată între două astfel de unități; deşi neogramaticii proclamaseră uneori importanța studierii dialectelor vii, în realitate ei se limitaseră la studiul limbilor moarte. În fine, opiniile lingvistice ale lui Hasdeu despre determinarea fizionomiei unei limbi de cele mai frecvente cuvinte, forme şi sunete se apropie în mare măsură de concepțiile actuale asupra fondului principal lexical; în studiul *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române* (1954), Alexandru Graur (1900-1988) a delimitat vocabularul de bază al limbii române, selectând un număr de 1419 cuvinte pe baza vechimii şi a rezistenței lor, a capacității de derivare şi compunere şi de a fi utilizate în expresii sau locuțiuni. Să reamintim că în *Principien der Sprachgeschichte*, Hermann Paul cercetează detaliat chestiunea despre diferitele schimbări ale sensurilor cuvintelor, fără să arate legăturile interioare între procesele semantice izolate. În monografia *B.P.Hasdeu – lingvist şi filolog*, Cicerone Poghirc subliniază: „Trăind în perioada neogramaticilor şi lucrând în general cu metodele lor, în urma efortului personal de investigație şi reflectare, precum şi ca efect al contactului cu idei şi persoane din afara acestui curent, el a avut o concepție cu mult mai complexă şi mai exactă în acelaşi timp”[10]. Aş vrea să spun că Stanislav Semcinsky a tradus în ucraineana un fragment din prefața lui Hasdeu la dicționarul *Etymologicum Magnum Romaniae*, *У чому полягає обличчя мови*, publicat de elevul dascălului nostru, doctor habilitat în filologie Iurij Mosenkis, în almanahul „Limba şi istoria”[11].

Alexandru Lambrior a fost, la început, influențat de şcoala naturalistă, iar apoi în studiul asupra vocalismului românesc *Essai de phonétique roumain; voyelles toniques* s-au ivit ideile neogramaticilor, sub înrâurirea cărora „a susținut că legile fonetice acționează fără excepții (în sensul că şi excepțiile au explicațiile lor), dar a înțeles că ele sunt limitate în timp. Lambrior a urmărit să formuleze principalele legi fonetice ale limbii române şi să stabilească cronologia lor relativă, oferind astfel o bază ştiințifică pentru etimologie. De neogramatici se distinge prin atenția acordată sensului şi funcției formelor gramaticale”[12]. Trebuie să subliniem că, la început, neogramaticii de asemenea recunoşteau legile fonetice ca legile care acționează absolut nedesluşit, iar mai târziu sfera acțiunii lor a fost limitată de marginile cronologice şi spațiale, contraefectul analogiei, împrumuturile străine, unele condiții fonetice.

Hariton Tiktin, evreu german, stabilit în România în 1869, profesor de latină şi germană la diverse şcoli din Iaşi, colaborator la „Convorbiri literare”, a fost, cu precădere neogramatic în toată activitatea sa. Sub influența neogramaticilor a abordat multe probleme de gramatică istorică a limbii române în lucrări precum: *Studien zur rumänischen Philologie* (1884), *Der Vocalismus des Rumänischen* (1886-1889), *Der Konsonantismus des Rumänischen* (1900), *Gramatica română* (Iaşi, 1891, în 2 volume; ed. a II-a, 1895; ed. a III-a, 1945), cărora le sunt caracteristice atenția deosebită la fapte,

[9] Poghirc Cicerone, *Bogdan Petriceicu Hasdeu – lingvist şi filolog*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1968, p.114.
[10] *Ibid*, p.126.
[11] Семчинський С.В. Переклад з румунської статті “У чому полягає обличчя мови” Богдана Петричейку Хашдеу // *Мова та історія. Періодичний збірник наукових праць*, Вип, 66, К., 2003, 5-7.
[12] Graur Al., Wald Lucia, *Scurtă istorie a lingvisticii*, ediția a III-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1977, p.127.

BDD-V2373 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 18.223.171.12 (2024-04-19 23:25:32 UTC)

dezvăluirea unor legi fonetice regulate, limitate în timp şi spaţiu şi a acţiunii analogiei. Se subliniează că lingvistul „a reuşit să depăşească pe neogramatici prin adoptarea ideii că limba este un fenomen social într-o necontenită evoluţie şi în progres”[13], apropiindu-se de o interpretare sociologică a limbii, care se schimbă o dată cu schimbările din societate. Tiktin îşi dă seama, simultan, de progresul în limbă: „Factorul principal al tuturor modificărilor fonetice este instinctul comodităţii, năzuinţa de a se osteni cât se poate mai puţin. Desigur, strămoşii noştri n-ar fi prefăcut *aqua* în *apă*, *maxilla* în *măsea*, *densus* în *des*, dacă nu le-ar fi părut mai uşor a pronunţa *apă*, *măsea*, *des*, decât *aqua*, *maxsilla*, *densus*. Nu este mult de când aceste schimbări fonetice se considerau ca corupţiuni condamnabile şi îndeosebi în evul mediu, pentru care latina era idealul limbilor, învăţaţii nu vedeau în limbile romanice decât o latinească stricată. Acesta este punctul de vedere al răposatului Cipariu, care voia să reducă limba română la o formă mai «primitivă», adică mai apropiată de latineşte. Cipariu şi adepţii lui uitau un singur lucru. Corupţiunea este acea schimbare a unui lucru prin care acest lucru devine mai puţin apt pentru scopurile la care serveşte. Oare aşa e şi cu schimbările fonetice? Ce este scopul vorbirii? Pentru ce vorbim? Vorbim pentru a ne împărtăşi unul altuia ideile noastre. Şi cu cât aceasta se face mai uşor şi mai grabnic, cu atât mai bine. Aşadar, schimbările în forma exterioară a cuvântului, în loc de a fi corupţiuni, reprezintă din contra un progres”[14]. Opera lingvistică a lui Hariton Tiktin este utilizabilă şi utilizată până astăzi de cercetătorii români contemporani.

Întemeietorul slavisticii ştiinţifice în România, istoricul şi filologul Ioan Bogdan a fost elev al lui F.F. Fortunatov, ca şi A.A. Şahmatov, V.K. Porjezinski, M.M. Pokrovski, D.N. Uşakov, precum şi F. Solmsen şi E. Bernecker (Germania), H. Pedersen (Danemarca), A. Belić (Serbia)[15]; şi-a făcut studiile la Viena, Sanct-Petersburg, Moscova, Kiev, Cracovia, Varşovia. Ca şi celebrul lui dascăl rus, lingvistul român, spre deosebire de neogramatici, a relevat esenţa socială a limbii, a enunţat caracteristicile limbii ca fenomen social şi legătura dintre istoria limbii şi istoria societăţii, îndreptându-se cu asiduitate spre istorie, studiind istoria poporului român şi a culturii sale în evul mediu, a descoperit, a publicat şi a comentat un mare număr de texte şi documente slave (în primul rând, cronici) – interne şi externe – referitoare la români: Vechile cronici moldoveneşti până la Ureche (Bucureşti, 1891); Cronici inedite atingătoare de istoria românilor (Bucureşti, 1895); Letopiseţul lui Azarie (Bucureşti, 1909) etc.

Filologul şi lingvistul român, de origine evreiască, Lazăr Şăineanu a fost elev al lui Hasdeu (fiind suplinitor la catedra lui de filologie comparată), a studiat la Sorbona şi Collège de France, cu G. Paris, M. Bréal, P. Mayer, la École des Langues Orientales Vivants (cu predilecţie limbile balcanice) şi la Leipzig; „a fost neogramatic militant, dar cu înclinare spre interpretări sociologice, a dat atenţie problemelor de lingvistică generală”[16]: „Lingvistica contemporană sau şcoala neogramaticală” (lecţia lui de deschidere a cursului de filologie comparată, 1891), unde este susţinută unitatea

[13] Rizescu I., *Hariton Tiktin: omul şi opera*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1971, p..48.
[14] *Lingvişti şi filologi evrei din România*, prezentare şi antologie de Lucia Wald, Bucureşti, Editura Hasefer, 1996, p.23-24.
[15] Graur Al., Wald Lucia, *Scurtă istorie a lingvisticii*, ediţia a III-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1961, p.60; Macrea D., *Lingvişti şi filologi români*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1959, p.108.
[16] Graur Al., Wald Lucia, *op. cit.,* p.128.

BDD-V2373 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 18.223.171.12 (2024-04-19 23:25:32 UTC)

intrinsecă dintre limbă şi gândire; *Istoria filologiei române* (Bucureşti, 1892), unde a descris fenomenul evoluţiei limbii în contextul larg al dezvoltării întregii culturi româneşti la nivele diferite (etnografic, folcloric, literar); opera lui celebră, valabilă până astăzi, se numeşte *Influenţa orientală asupra limbii române* (1900, în trei volume), unde se subliniază mai ales influenţa turcească asupra limbii române. În lucrarea sa *Încercare asupra semasiologiei limbii române. Studii istorice despre tranziţiunea sensurilor* (1887) lingvistul accentuează: „Limba e prima producţiune intelectuală a spiritului unui popor şi în acelaşi timp expresiunea sa cea mai perfectă. Totul poate ea înlocui: istoria, credinţele, tradiţiunile sale, căci toate acestea se fosilifică şi se oglindesc în limba sa. În cuvintele unei limbi se manifestă într-adevăr toate particularităţile etnice ale unui popor şi de aceea mijlocul cel mai eficace de a pătrunde în viaţa-i sufletească e a se adânci în limba sa. Fiecare vorbă, a zis un poet oriental, e o bucată a sufletului”[17].

Neogramatic clasic a fost Alexandru Philippide, profesor la Universitatea din Iaşi, care s-a format şi s-a dezvoltat în spiritul ideilor şcolii neogramatice din Germania, unde şi-a completat studiile (la Halle) şi a cunoscut operele lui Brugmann, Delbrück, Osthoff şi mai ales ale lui Hermann Paul. Al. Philippide s-a preocupat, aproape în exclusivitate, de cercetarea diacronică a fenomenelor de limbă, de studiera lor în perspectivă istorică. În 1894 a publicat lucrarea *Principii de istoria limbii*, considerată de istoricii lingvisticii ca o adaptare românească a cărţii lui Hermann Paul *Principien der Sprachgeschichte*, care a devenit una dintre primele lucrări româneşti de lingvistică teoretică. „Însuşindu-şi ideile lui Hermann Paul, Philippide le aplică limbii române, exemplificându-le cu un bogat material de fapte. El admite, după Hermann Paul, trei principii care provoacă schimbările în limbă: comoditatea, clarificarea şi legiuirea”[18], arată rolul uzului în vorbire şi faptul că cele mai multe transformări în limbă se fac inconştient, rezultând din însăşi funcţionarea limbii („Principiile de schimbare a limbii, – scrie Philippide, – sunt limba însăşi; ele nu există în afară de dânsa”); lingvistul a evidenţiat strânsa legătură dintre limbă şi istoria poporului care o vorbeşte („În principiile de schimbare ale unei limbi se oglindeşte totul din care poporul respectiv face parte şi totodată stilul poporului aceluia”). În general, capitolele lucrării lui Philippide se aseamănă cu părţile corespunzătoare ale operei lui Paul: „Alunecarea sunetului”, „Alunecarea înţelesului”, „Analogie”, „Izolare” etc. „Unul dintre capitolele în care Philippide dovedeşte o mai mare independenţă faţă de Hermann Paul este cel în care arată rolul limbii scrise ca factor normativ pentru limba vorbită, precizând limitele intervenţiei lingvistului în dezvoltarea limbii. Contribuţia lui Philippide în această privinţă este explicabilă, deoarece problema rolului lingvistului în dezvoltarea limbii şi a scrierii era viu discutată în acea vreme la noi din cauza exagerărilor latiniste”[19]. În afară de această lucrare, ideile neogramaticilor sunt prezente şi în alte opere ale lui Philippide: *Gramatica elementară a limbii române* (Iaşi, 1897; în ciuda titlului, este o lucrare foarte serioasă şi ştiinţifică); *Originea românilor* (2 volume, 1925-1928), unde a urmărit istoria poporului şi a limbii române din punctul de vedere al locului, epocii şi modului de formare şi dezvoltare de-a lungul timpului: „Şi în această lucrare autorul îşi expune punctul de vedere asupra unor probleme cu caracter teoretic: cauzele schimbărilor

[17] *Lingvişti şi filologi evrei din România*, prezentare şi antologie de Lucia Wald, Bucureşti, Editura Hasefer, 1996, p.66.
[18] Macrea D., *Lingvişti şi filologi români*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1959, p.157.
[19] *Ibidem*, p.158.

BDD-V2373 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 18.223.171.12 (2024-04-19 23:25:32 UTC)

lingvistice, legile fonetice, raportul dintre limbă şi dialect, reflectarea în limbă a modului specific de gândire al vorbitorilor"[20]. Ca toţi neogramaticii, lingvistul acordă cea mai mare importanţă foneticii faţă de gramatică şi lexic, considerând elementele fonetice ca fenomenele mai conservatoare şi mai caracteristice fiecărei limbi. După cum se ştie, Philippide a fost creatorul „şcolii filologice ieşene"; a avut printre elevii săi pe Vasile Bogrea, George Pascu, Paul Zarifopol, Gheorghe Ivănescu, Iorgu Iordan[21].

Ovid Densusianu a fost neogramatic şi profesor la Universitatea din Bucureşti, descriind, cu mare exactitate, în opera sa fundamentală *Histoire de la langue roumaine* (Paris, I – 1901, II – 1938; o ediţie românească a apărut în 1961 sub îngrijirea lui J. Byck) faptele lingvistice (latina vulgară vorbită în provinciile balcanice în sec. II-III e.n., cele mai vechi influenţe exercitate asupra românei în perioada formării ei, aspectul fonetic, lexical şi gramatical al dacoromânei din secolul al XVI-lea etc.); a manifestat întotdeauna o puternică încredere în ştiinţă, ca toţi neogramaticii. Pe baza materialului limbii române lingvistul s-a străduit să explice toate schimbările din limba română prin evoluţia directă a latinei vulgare, deşi nu toate formele derivate au fost atestate în latină sau ar fi putut să existe. „De exemplu, *ascunsoare*, după Densusianu, ar veni din lat. **absconsoria*, neatestat în latineşte şi negăsit în nici o altă limbă romanică, ceea ce face foarte probabilă originea românească a derivatului, pentru care se pot cita paralele, formate în româneşte, ca *întinsoare*, *prinsoare* etc. Dar la fel procedau cei mai mulţi neogramatici"[22].

În fine, ideile curentului neogramatic s-au oglindit în primele lucrări ale lui Sextil Puşcariu, profesor de filologie română la Universitatea din Cernăuţi (1906-1919), îndeplinind, un timp, şi funcţia de decan al Facultăţii de litere şi conducând revista „Glasul Bucovinei" (1918-1919); apoi şi-a legat viaţa ştiinţifică de Universitatea din Cluj (din 1919). Lingvistul şi-a făcut studiile în Germania (la Universitatea din Leipzig), cu K.Brugmann, A.Leskien, etnopsihologul W.Wundt şi romanistul şi dialectologul Gustav Weigand; din această cauză, în tinereţe, Puşcariu a fost neogramatic (studiul său de debut *Der Dialekt des oberes Oltthales*, 1898; *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, Halle, 1910, reprezintă prima încercare de reconstituire a formelor limbii române anterioare diversificării ei dialectale; discursul de recepţie la Academie (1920) „Locul limbii române între limbile romanice", unde Puşcariu a apreciat valoarea limbii române ca cel mai vechi şi sigur document pentru reconstituirea formelor de latină populară). Activităţii filologice a lui Sextil Puşcariu i-a dedicat studiul său *Filologia română la Universitatea din Cernăuţi: activitatea catedrei de filologie română în anii 1875-1918* şeful actual al Catedrei de Filologie Română şi Clasică a Universităţii Naţionale „Jurii Fedkovyci" din Cernăuţi, Gheorghe Jernovei, apreciind: „În perioada 1906-1914, cursurile ţinute de Sextil Puşcariu au fost frecventate de mulţi studenţi români care au devenit apoi profesori şi oameni de cultură românească bine cunoscuţi în întreg spaţiul românesc: A. Procopovici, I. Torouţiu, L. Morariu, C. Loghin şi alţii... În perioada cernăuţeană Sextil Puşcariu este prezent şi în toate activităţile naţional-culturale. Devine colaborator al revistei „Junimea literară", înfiinţată în 1904 de către Ion Nistor şi Gheorghe Tofan; a organizat festivităţi literare, ca, de exemplu,

[20] Graur Al., Wald Lucia, *Scurtă istorie a lingvisticii*, ediţia a III-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1977, p.129.
[21] Iordan Iorgu, *Alexandru I. Philippide*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1969, 160 p.
[22] Graur Al., Wald Lucia, *op. cit.*, p.130.

BDD-V2373 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 18.223.171.12 (2024-04-19 23:25:32 UTC)

cea din 19 februarie 1910, când l-a evocat pe Ion Creangă, cu prilejul comemorării a 20 de ani de la moartea genialului humuleştean"[23]. După primul război mondial, 1914-1918, Sextil Puşcariu s-a apropiat de ideile lingvistice noi: geografia lingvistică (a sprijinit elaborarea şi apariţia *Atlasului lingvistic român*), fonetica experimentală, structuralismul praghez etc.

Nivelul influenţei curentului neogramatic asupra lingviştilor români de la sfârşitul secolului al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea a fost diferit: de la foarte substanţial (Tiktin, Şăineanu, A. Philippide) până la relativ mic (Hasdeu, I. Bogdan, Puşcariu din perioada clujeană etc.); Alexandru Philippide în cercetările sale a reflectat complet concepţiile lingvistice ale neogramaticilor. „Dacă până prin 1935, concepţia dominantă a fost cea a neogramaticilor, la aceasta s-au adăugat treptat elemente noi, câştigate mai întâi sub influenţa şcolii sociologice, apoi graţie geografiei lingvistice şi foneticii experimentale"[24]. Trebuie remarcat că s-au format ca neogramatici şi celebrii academicieni Iorgu Iordan şi Alexandru Rosetti; este interesant că în fosta Uniune Sovietică lingvistica s-a dezvoltat, în general, în spiritul ideilor neogramaticilor. Încă o particularitate a curentului neogramatic în lingvistica română – mai multă atenţie faţă de problemele aplicate ale limbii române (specificul limbii naţionale, originea limbii române, preocupări serioase de ortografia limbii române etc.).

Теория и практика младограмматического направления в румынской лингвистике в сравнении с восточнославянским языкознанием

Статья посвящена изучению влияния младограмматизма на развитие научной мысли в румынском языкознании в сравнении с восточнославянским (русским и украинским). Отмечается, что это влияние (неодинаковое в пределах различных компонентов и различных проблем) осуществлялось главным образом в рамках сравнительно-исторического метода. Степень влияния младограмматиков (преимущественно Лейпцигской школы – К.Бругмана, Г.Остгофа, Г.Пауля, Б.Дельбрюка, А.Лескина) на румынских языковедов была разной: от очень значительной (Харитон Тиктин, Лазер Шеиняну, Александру Филиппиде) до сравнительно небольшой (Богдан Петричейку Хашдеу, Ион Богдан, Секстил Пушкариу во время клужского периода). Взгляды немецких младограмматиков на язык во всём их объёме отразил в своих трудах выдающийся профессор Ясского университета Александру Филиппиде (1859-1933). Параллельно также рассматривается степень влияния младограмматиков на русских и частично украинских языковедов конца XIX – первой половины XX вв., по преимуществу на Филиппа Фёдоровича Фортунатова (1848-1914), учеником и последователем которого был известный румынский лингвист Ион Богдан (1864-1919). Отмечается, что характерному для младограмматиков исключительно историческому взгляду на язык русские языковеды противопоставили две точки зрения на язык – статическую и динамическую. Особенностью младограмматического направления в румынской лингвистике является большее внимание к прикладным проблемам румынского языка – специфика национального языка, происхождение румынского языка, серьёзное внимание вопросам орфографии румынского языка и т.д.

[23] Jernovei Gheorghe, *Filologia română la Universitatea din Cernăuţi. Activitatea catedrei de filologie română în anii 1875-1918*, „Concordia", 21 ianuarie 2006, p.3.
[24] Graur Al., Wald Lucia, *op. cit.*, p.269.

BDD-V2373 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 18.223.171.12 (2024-04-19 23:25:32 UTC)